

Recension

Konrad Marc-Wogau. En livsresa från Moskva till Uppsala

Lennart Nordenfelt

Thales 2015, 302 s. ISBN 978-91-7235-097-7

Konrad Marc-Wogau (1902–1991) var under mer än femtio år en central aktör inom svensk filosofi. Han var professor i teoretisk filosofi i Uppsala under åren 1946–1968. Mot bakgrund av hans ställning inom svensk filosofi finns det dock förvånansvärt litet skrivet om honom (jämfört med till exempel Axel Hägerström eller Ingemar Hedenius). Först nyligen har den första monografiska studien sett dagens ljus i form av Lennart Nordenfelts bok *Konrad Marc-Wogau. En livsresa från Moskva till Uppsala*. Bokens ambition är att ge en helhetsbild av Marc-Wogaus liv och verk. Det handlar inte om en studie som avser att fingranska dennes filosofiska läror och ståndpunkter, utan det är snarare de breda penseldragen som står i förgrunden och som låter både människan och filosofen framträda i profil. Nordenfelt var student och doktorand i Uppsala under 60- och början av 70-talet. Att avge ett allmänt omdöme om boken är som jag ser det lätt: Det handlar om en klart välskriven bok, och hållen i en mycket sympatisk ton. Den kommer att vara en självklar referenspunkt för varje framtida studium av Marc-Wogaus liv och filosofiska gärning.

Boken börjar med att Marc-Wogau själv kommer till tals. Detta i form av hans ganska utförliga minnesanteckningar från barndomen i Moskva och den första tiden i Sverige, samt från tiden som student i Uppsala. De förstnämnda publiceras nu för första gången, medan de senare tidigare varit publicerade i *Filosofisk tidskrift* (2005). Konrad Marc-Wogau stammade från en mycket framgångsrik tysk företagarfamilj som hade bosatt sig i Ryssland. Den ena grenen av familjen var av judisk börd. Det är en mycket privilegierad barndom som beskrivs med stort hus, villa på landet och tjänstefolk inom räckhåll, men också en som slutade i landsflykt. Marc-Wogau kom till Sverige 1917 som tonåring, tillsammans med sin mor och styvfar, och stod inför utmaningen att vinna fotfäste i ett nytt land och i en ny kultur. Hans minnen från studieåren i Uppsala rymmer i sin tur intressanta skildringar av Axel Hägerström och Adolf Phalén. Marc-Wogau disputerade 1932 och var länge djupt förankrad inom Uppsala-filosofins tankevärld, samtidigt som han profilerade sig som Kant-kännare.

I de därpå följande kapitlen skildrar Nordenfelt till att börja med Marc-Wogaus tid vid Stockholms högskola 1930–46, startandet av och arbetet med tidskriften *Theoria* (som började utkomma 1935), företrädaren på lärostolen i Uppsala, Anders Karitz, samt diskuterar ett par sakkunnigutlåtanden i samband med att Marc-Wogau sökte professurer. Det framgår med all tydlighet vilka vedermödor det innebar att driva en filosofisk tidskrift som drogs med en kroniskt osäker finansiering. Här gjorde Marc-Wogau tillsammans med Åke Petzäll, och i viss mån även Gunnar Aspelin, ett jättearbete. Nordenfelt bygger här sin framställning i första hand på den omfattande brevväxlingen mellan Marc-Wogau och Petzäll. Korrespondensen bjuder på en del överraskningar, som när Petzäll meddelar från Frankrike (27 november 1937): ”Boström är det enda svenska namn som är känt i Paris.” Hoppsan!

Skildringen av Karitz ("alias Dr Mörk") och de så kallade karitzska striderna i Uppsala på 30-talet framstår för dagens läsare närmast som surrealistisk. Men för de på den tiden inblandade var det förstås blodigt allvar; inte bara filosofiska ståndpunkter stod på spel, utan även karriärer och utkomstmöjligheter. Minnena av dessa strider bar Marc-Wogau, liksom Ingemar Hedenius och Anders Wedberg, med sig och detta förklarar nog i viss mån den hårdhet med vilken de kunde gå fram mot meningsmotståndare. Nordenfelt menar sig likväl kunna finna en del försonande drag även hos Karitz; det var mer än vad Marc-Wogau gjorde.

I den fortsatta framställningen skildras sedan tiden som professor i Uppsala, relationen till Hedenius, och Marc-Wogau som filosofisk forskare, läroboksförfattare och recensent. Det hela avrundas med Nordenfelts personliga minnen från Filosofiska institutionen i Uppsala under den tid han studerade där (1963–74). De sextio sidor som ägnas åt Marc-Wogaus filosofiska forskargärning är det klart mest utförliga som skrivits i ämnet. Ända väljer Nordenfelt att försiktigt tala om "nedslag" i dennes filosofiska produktion. Intressant i detta sammanhang är bland annat Marc-Wogaus skarpa kritik av tanken att historiska förklaringar måste inbegripa en hänvisning till någon form av lagbundenhet (den Popper-Hempelska modellen). Med rätta framhävs Marc-Wogaus insatser som läroboksförfattare. "Ingen svensk kollega har kommit i närheten av hans insats inom denna genre." Om den ansträngda relationen mellan Marc-Wogau och Hedenius, sedan de två konkurrerat om samma professur vid mitten av 40-talet, har Svante Nordin redan tidigare skrivit. Starka spänningar var onekligen förhållanden, men dessa tycks, som Nordenfelt skriver, inte ha varit särskilt kända utanför snävare kretsar, och inte heller tycks de i nämnvärd grad ha påverkat undervisningen vid institutionen. Det filosofiska klimatet i Uppsala skildras överhuvudtaget som öppet och tolerant, särskilt för de längre komna studenterna. Nordenfelt menar att det troligen hade gått bra att skriva en avhandling om den ene eller andre kontinentale filosofen, dock med en liten brasklapp: "men då antagligen beroende på det sätt på vilket man närmade sig dessa filosofer". En intressant iakttagelse som görs är att verk av Hägerström och Phalén redan under 60-talet inte längre ingick i kurslitteraturen. Gårdagens storheter var uppenbarligen inte längre gångbara. Inte heller Marc-Wogaus bok *Studier till Axel Hägerströms filosofi* från 1968 förmådde ändra på detta.

För en del är Marc-Wogau kanske mest känd – eller möjligen okänd – för sitt brutala avfärdande av så kallad ovetenskaplig filosofi i den lilla skriften *Att studera filosofi* från 1961. Marc-Wogau talar där om en "djupgående splittring" inom samtidsfilosofin, och om att "oöverstigliga murar" reser sig mellan olika filosofer och filosofier. Inte minst han själv framstår i nämnda bok som en ivrig murbyggare. Det är ju onekligen så att distinktionen mellan vetenskaplig och ovetenskaplig filosofi, sedermera mellan analytisk och kontinental filosofi, har spökat – och väl fortfarande spökar – inom både svensk och internationell filosofi åtminstone sedan mellankrigstiden. Det är dock intressant att notera att Marc-Wogau i en lärobok för gymnasiet från 1968, skriven tillsammans med Rudolf Johannesson, och efter att ha konstaterat att olika samtida filosofiska riktningar i hög grad skiljer sig åt när det gäller synen på filosofins uppgifter och metoder, tillstår: "Det oaktat synes ett tankeutbyte mellan olika riktningar, särskilt på den allra senaste tiden, ha visat sig i vissa fall både möjligt och fruktbarande." Uppenbarligen framstår frontlinjerna inte längre, mindre än ett decennium senare, som så fastlåsta som Marc-Wogau tidigare framställt det. En högst intressant omvärdering av läget inom samtidsfilosofin.

Det Nordenfelt gör i sin bok är gott nog. Några anspråk på att säga sista ordet i ämnet reser han rimligen inte. Från filosofiskt håll kunde man säkert ha önskat en mera närgående granskning av Marc-Wogaus filosofiska positioner. Håller de argument han anför i olika frågor? Hur ter de sig om man relaterar dem till dagens diskussionsläge? Från idéhistoriskt håll kunde man ha önskat sig ett både bredare och mera djuplodande försök att placera in Marc-Wogau i ett intellektuellt sammanhang. Hur gick övergången från Uppsala-filosofi till analytisk filosofi närmare till? Hur kom det sig att Marc-Wogau efter hand mjuknade i sin hållning till vad han kallade ovetenskaplig filosofi? Från kunskapssociologiskt håll kunde man ha önskat sig mer av reflektioner kring hur den analytiska filosofins framväxande hegemoni i Sverige förhöll sig till bredare tendenser inom svensk samhällshistoria efter 1945. Passade den analytiska filosofin möjligen som hand i handske till den självförståelse som genomsyrade det svenska efterkrigstidssamhället: Sverige som ett rationellt, sekulariserat, demokratiskt och metafysikfritt samhälle? Det finns med andra ord många sätt att gå vidare.

I motsats till sina generationskamrater Hedenius och Wedberg tycks Marc-Wogau ha varit en i hög grad stabil personlighet, med mycket litet av dramatiska humörsvängningar, och där livets ljusa sidor angav grundfärgen. Marc-Wogau var inte typen för den misslynte filosofiske grubblaren. Det finns skäl att citera Wedbergs *bon mot* som avslutar Nordenfelts bok: ”Alla filosofer är deprimerade, alla utom professor Marc-Wogau.”

CARL-GÖRAN HEIDEGREN